

Een kinderrechtelijke aanpak van kindermishandeling in plaats van abortus onder dwang*

Jan Willems**

* Een versie zonder voetnoten verschijnt in het *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, juni 2006 (nr. 3).

** Prof. dr. J.C.M. Willems is verbonden aan de Capaciteitsgroep Internationaal en Europees recht en het Centrum voor de Rechten van de Mens van de Universiteit Maastricht, en is bijzonder hoogleraar in de Rechten van het kind aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Email: j.willems@ir.unimaas.nl.

Een kinderrechtelijke aanpak van kindermishandeling – een aanpak op de grondslag van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind – impliceert echte preventie. Wat is dat? Kan dat? Hoe vertalen we de rechten van het kind in meer liefde voor – en dus affectieve en effectieve investeringen in – kinderen, scholen, buurten en ouders?

‘In zekere zin vertegenwoordigt [Savanna] alle kinderen, hun kwetsbaarheid voor mishandeling en machtsmisbruik door volwassenen of andere kinderen. Als we het kunnen verdragen om in contact te blijven met de gevoelens die zowel dergelijke kwetsbaarheid als dergelijke wreedheid in ons oproepen, dan is er enige hoop dat we kinderen in de toekomst beter kunnen beschermen. Als we dat niet kunnen, dan vrees ik dat we ondanks alle beleid en procedures die we nog kunnen bedenken, niet veel verder komen dan we nu zijn.’ (Andrew Cooper¹)

Inleiding

Op 24 februari 2006 bereikte mij via *Defence for Children International*/RAAK² het volgende bericht:³

¹ Andrew Cooper, ‘Oppervlakte- en diepteniveau in het Onderzoeksrapport Victoria Climbié,’ *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 2006, nr. 1, pp. 54-67, op p. 67. In bovenstaand citaat is Victoria Climbié vervangen door ‘onze’ Savanna.

² RAAK staat voor Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling, zie www.raak.org (www.samen-opvoeden.nl, www.stopkindermishandeling.nl). De auteur is vice-voorzitter van de Stichting RAAK.

³ Zie www.nu.nl/news.jsp?n=682146&c=11&rss; zie ook ‘Donner: kinderen eerder huis uit bij opvoedproblemen,’ *De Volkskrant* 25 februari 2006, p. 2. Die kop is onjuist, er hoort te staan: ‘Donner: eerder ingrijpen bij opvoedproblemen.’

‘Den Haag – Minister Donner van Justitie wil dat er eerder ingegrepen kan worden in gezinnen die niet in staat zijn hun kinderen goed op te voeden. Hij komt met een wetsvoorstel om dat mogelijk te maken, zei hij (...) tijdens een CDA-verkiezingsbijeenkomst met de pers. Op dit moment kunnen kinderen pas onder toezicht worden geplaatst als de rechter oordeelt dat de [gezondheid of de] zedelijke [of geestelijke] ontwikkeling van het kind in gevaar is [ernstig wordt bedreigd: artikel 1:254, lid 1 BW; jw]. Met het wetsvoorstel van Donner wordt een snellere aanpak mogelijk, namelijk als naar het oordeel van de Raad voor de Kinderbescherming het onbedreigd opgroeien van een minderjarige wordt belemmerd. De ouders kunnen dan bijvoorbeeld de opdracht krijgen een opvoedcursus te volgen. Doen ze dat niet, dan kunnen sancties worden opgelegd of kunnen de kinderen alsnog onder toezicht worden geplaatst. Door eerder ingrijpen mogelijk te maken, hoopt Donner problemen als met de gedode peuter Savanna te voorkomen. “We moeten de problemen niet alleen aanpakken als ze te erg zijn geworden.” In gedwongen abortussen of anticonceptie, zoals bepleit door de Rotterdamse wethouder Van den Anker (Leefbaar Rotterdam), ziet Donner niets. “Dan schiet je je doel voorbij”.’

Het voorstel van minister Donner is, zo lijkt het, de zoveelste goed bedoelde drang-en-dwang-druppel op een gloeiende plaat. Komen de plannen van wethouder Marianne van den Anker – dwang in *ultima forma*: verplichte abortus en anticonceptie – meer in de buurt van een effectieve aanpak van kindermishandeling? Misschien wel, maar in deze bijdrage wil ik, na Van den Anker ruimschoots aan het woord te hebben gelaten (mede omdat mij dat op diverse onderdelen uitleg bespaart), pleiten voor een minder draconisch alternatief: een kinderrechtelijke aanpak van kindermishandeling. Op de grondslag van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind⁴ omvat die aanpak een aantal kernpunten, die bijna alle parallel lopen aan de voorstellen in andere (verwante of overlappende) discussies die op dit moment in ons land worden gevoerd (en waarvan in deze bijdrage omwille van beknoptheid en overzichtelijkheid de weerslag voornamelijk in de voetnoten is terug te vinden). Zowel om die reden als vanwege het kinderrechtelijke (en breder mensenrechtelijke) uitgangspunt en de kinderrechtelijke (en breder mensenrechtelijke) verankering lijken deze kernpunten, in onderlinge

⁴ Ik herhaal hier nog maar eens dat de toevoeging ‘Internationaal’ aan de titel van dit verdrag (alsmede de afkorting IVRK) onjuist en verwarrend is. Onjuist: het Verdrag heet zoals het heet – Convention on the Rights of the Child (CRC): Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VRK). Verwarrend: de terugvertaling van IVRK naar ICRC brengt ons naar het aloude International Committee of the Red Cross (zie www.icrc.org). Het VRK is praktisch een universeel verdrag (universeel ondertekend, bijna universeel bekrachtigd), de titel is kort en krachtig en behoeft de overbodige franje van het woord ‘Internationaal’ niet. Overbodig, want elke verwarring met regionale instrumenten is uitgesloten nu deze altijd de aanduiding Afrikaans, Europees of wat dies meer zij in hun titel (en de desbetreffende letter in hun afkorting) voeren, of zullen voeren. Wie zeer gehecht is aan het woord ‘internationaal,’ dient van ‘internationale overeenkomst’ te spreken, want dat is de letterlijke betekenis van het woord verdrag. Nu de titel van het VRK het woord ‘Internationaal’ niet bevat, is er geen enkele reden het pleonasme ‘Internationaal Verdrag’ te hanteren. Ook het bestaan van regionale – altijd als zodanig aangeduide en herkenbare – instrumenten rechtvaardigt deze – met permissie – ‘apekool’ niet. Het is louter pagina-vulling, waarmee we behalve wellicht uitgevers niemand een dienst bewijzen. Laten we dus maar ophouden met deze curieuze Nederlandse gewoonte.

samenhang, het meeste perspectief te bieden. Uiteraard besef ik terdege dat het hier om een complexe en veelomvattende materie gaat, die zich in het korte bestek van een artikel alleen met behulp van relatief veel verwijzingen via voetnoten enigszins overtuigend in kaart laat brengen. Mede omdat uitwerking in details of uitvoerige toelichting niet mogelijk is, stel ik hier mijn 'credo' voorop. De door mij bedoelde kernpunten hebben één gemeenschappelijke noemer: de vertaling van de rechten van het kind in echte preventie. Echte preventie gaat uit van een versterking van allerlei basisvoorzieningen en koppelt deze aan alles wat we tot nu toe preventie hebben genoemd. Aldus worden de rechten van het kind vertaald in meer liefde voor – en dus affectieve en effectieve investeringen in – kinderen, scholen, buurten en ouders als vertrekpunt voor gerichte zorg en hulp op maat. Het zo vroeg en duurzaam mogelijk regelen van pleegzorg, waar nodig al prenataal, valt daar nadrukkelijk onder. Evenals het zo vroeg mogelijk kinderen doordringen (door actieve eigen inbreng, betrokkenheid en participatie) van de rechten van kinderen – en dus óók hun plichten en eigen verantwoordelijkheden als gezinsleden, scholieren, buurtbewoners nu, en later als ouders en (volwassen) burgers in een democratie. Drang-en-dwang zijn in deze benadering sluitstuk. Vanuit die optiek dient er dus heel wat vooraf te gaan aan het voorstel van Donner. En de plannen van Van den Anker kunnen we mijns inziens maar beter aan een volgende generatie besluitvormers overlaten – mocht tegen die tijd blijken dat ook een kinderrechtelijke aanpak nog steeds (te veel) kinderen aan schadelijke opvoed-'experimenten' blootstelt. Dat wil niet zeggen dat Van den Anker (louter) onzin beweert. Wat bezielt haar eigenlijk? Voor ik, op hoofdlijnen, mijn kernpunten voorleg, laat ik haar graag eerst uitgebreid aan het woord. Een betere samenvatting van de crisis in Nederland, waar het de opvoeding en de jeugdzorg – of liever het jeugd- en gezinsbeleid – betreft, zou ik zelf niet kunnen geven. Daarnaast zijn er nog twee andere redenen haar uitgebreid aan te halen, ik kom daar direct na haar eigen woorden op terug.

Wethouder Van den Anker

Op 15 februari 2006 schrijft de Rotterdamse wethouder Veiligheid, Marianne van den Anker (Leefbaar Rotterdam), op haar weblog:⁵ 'Het is geen ver-van-ons-bed-show. Jarenlang hebben we de neiging gehad om (...) het bestaan van kindermishandeling te downplayen en de impact ervan op het (verdere) leven van kinderen te ontkennen. Hoeveel stille getuigen in de privé- en professionele wereld van al die kinderen zouden er zijn? Kinderen die zelf nooit hebben kunnen opkomen voor hun rechten en afhankelijk waren van volwassenen om het geweld, het misbruik en de verwaarlozing

⁵ Zie www.leefbaarrotterdam.nl (bezoekt op 24 februari 2006, op die dag was er 181 keer commentaar; www.leefbaarrotterdam.nl/index.php/weblog/comments_marianne/slechte_ouders_hebben_het_niet_langer_voor_het_zeggen).

te stoppen, en die deze bescherming van volwassenen niet hebben gekregen. (...) Het CBS neemt nog steeds niet in de statistieken op hoeveel kinderen er in Nederland doodgaan als gevolg van mishandeling, dus het is lastig om exact te bepalen hoe omvangrijk het probleem in ons land is. We worden de laatste tijd, bijna wekelijks, opgeschrikt door kranteberichten dat het weer zo ver is, dus ontkennen en down-playen is er niet meer bij. (...) We hebben er in Rotterdam voor gekozen om de ellende die zich binnenshuis en in de familiesfeer afspeelt, bloot te leggen maar bovenal om deze ellende tot het terrein van de overheid te rekenen. *We will not tolerate this!* Voor Leefbaar Rotterdam is dit aanleiding voor een sterke politieke visie op kindermishandeling.’

Tien procent van de jeugd

Na onderzoeksgegevens te hebben vermeld waaruit blijkt dat meer dan 10 procent van de Rotterdamse jeugd wordt mishandeld en seksueel misbruikt (wat niet veel afwijkt van recente internationaal bekende gegevens⁶), stelt Van den Anker: ‘Kindermishandeling, kinderdoding en seksueel misbruik verdient een gezicht op de (landelijke) politieke agenda en een stevige aanpak. Voor velen zal de Leefbaar-Rotterdam-aanpak wel weer als een gruwel in de oren klinken, echter zachte heelmeeesters maken stinkende wonden.’ Zij kondigt vervolgens aan ‘de volgende politieke lijn voor het voetlicht [te zullen] brengen’: ‘Ouders krijgen in Nederland veel te lang en veel te vaak de kans om voortdurend en systematisch te bewijzen dat ze hun kinderen mishandelen, misbruiken, besnijden en zelfs doden onder toezicht oog van artsen, scholen, hulpverleners, AMK’s [Advies- en Meldpunten Kindermishandeling; jw] en mensen die deze ouders in de privé-sfeer kennen. Dit betekent dat Leefbaar Rotterdam de universele rechten van het kind bij alle ingrepen, interventies en (rechterlijke) uitspraken over de toekomst van het kind centraal stelt. Het gevolg hiervan is dat kinderen nog voordat ze geboren worden, onder toezicht van de Staat komen te staan wanneer sprake is van een risico op mishandeling, misbruik of kinderdoding. De politieke lijn van Leefbaar Rotterdam is dat het kind per direct wordt weggehaald bij de ouder(s) als de mishandeling ernstig is, en dat er direct een strafproces wordt ingesteld tegen degene die het kind heeft mishandeld, alsook tegen de professionals die weet hadden van de mishandeling en met deze informatie niets hebben gedaan. Wanneer er nog wat te redden valt in de gezinssituatie, worden ouder(s) en kind(eren) in een

⁶ Vergelijk J.C.M. Willems, ‘De rechten van het kind als moreel, juridisch en politiek kompas voor de verhouding tussen kinderen, ouders en overheid,’ in: H.E.M. Baartman, R.A.R. Bullens, J.C.M. Willems (red.), *Kindermishandeling: de politiek een zorg*, Amsterdam, SWP, 2005, pp. 82-97, op p. 87. In de loop van 2006 moeten overigens de resultaten bekend worden van het eerste Nederlandse onderzoek (sinds het incest-onderzoek van Nel Draijer uit 1988) naar de omvang van (alle vormen van) kindermishandeling (bij meisjes en jongens) in ons land. Dit onderzoek wordt momenteel – overigens met zeer beperkte middelen (F. Lamers-Winkelmann in haar oratie aan de VU op 20 januari 2006) – uitgevoerd door de VU en de Universiteit Leiden (zie www.nis-r.leidenuniv.nl).

staatsinstelling geplaatst en onder staatstoezicht gesteld om weer tot normale liefde en affectie te komen.’

Taboe

Van den Anker vervolgt: ‘Vooral de periode voordat sprake is van mishandeling en (seksueel) misbruik en de periode voordat de baby is gemaakt of geboren, is politiek gezien interessant. In Nederland is zwangerschapsonderbreking en gedwongen anticonceptie een taboe. Er heerst een gemeenschappelijke moraal dat de overheid zich met zwangerschap en zwanger worden niet heeft te bemoeien anders dan wanneer het de uitdrukkelijke wil is van de aanstaande moeder en/of vader.’ En dan kondigt zij aan: ‘Ik wil drie specifieke doelgroepen benoemen van wie ik vind dat gedwongen zwangerschapsonderbreking (conform de wettelijke abortustermijn) en gedwongen anticonceptie uit de taboesfeer moeten worden gehaald. Dit betreft kinderen van verslaafde ouders, (Antilliaanse) tienermoeders en verstandelijk gehandicapten. Uit diverse onderzoeken en ervaringsgegevens in Rotterdam blijkt dat de kinderen die worden geboren in deze “setting,” een onaanvaardbaar en aantoonbaar risico lopen om zonder liefde en affectie, in een sfeer van geweld, verwaarlozing, mishandeling en seksueel misbruik, op te groeien. De uitzonderingen, die er ook zijn, dat het wel goed gaat, zijn op [de vingers van] een paar handen te tellen, bijna alleen dankzij overheidssteun, en [deze] mogen niet leidend zijn voor het basisprincipe dat wanneer professionals (artsen, gynaecologen, opvoeddeskundigen, AMK, Jeugdzorgmedewerkers, psychiaters etc.) menen dat het onverantwoord is om de zwangerschap te laten voortduren dan wel voor het eerst of opnieuw zwanger te worden, er ook conform die gedachte moet en mag worden ingegrepen.’

Waar heeft ze het over?

Van den Anker geeft hierbij een drietal voorbeelden: ‘Wat denkt u van een verslaafde vrouw, zwanger, HIV-positief, geen idee van wie het kind is, al twee kinderen via AMK en kinderscherming in een tehuis geplaatst, waarvan de een in een kindergevangenis zit en de ander bij de psychiater loopt wegens ernstige gedragsstoornissen, die vanwege de zucht naar drugs vorig jaar uit een kliniek is weggelopen en in een auto bij een klant op de Keileweg is aangetroffen. Wat denkt u van een (Antilliaanse) moeder van 24 jaar die in de wachtkamer bij de gynaecoloog zit, 19 weken zwanger van nummer vier, die in het ziekenhuis één van haar kinderen molesteert alvorens ze de dokter vertelt dat ze kind nummer vier toch echt wil houden, ook al weet ze niet van wie het kind is, heeft ze geen idee hoe ze het kind gaat opvoeden, verzorgen [en] onderhouden, en blijkt bovendien tijdens de bloedcontrole dat de moeder HIV-positief is. Wat denkt u van [de] ouders met een verstandelijke handicap die op indicatie van de gespecialiseerde thuiszorg 10 uur begeleiding per dag hebben en [wier kind] zodra het

ouder wordt en niet meer als een pop in een wagen [kan worden] gelegd, ernstig lichamelijk wordt mishandeld omdat het in de peuterpubertijd dwars is en zelf wil bepalen wat hij/zij doet, waarbij er geen financiële ruimte is voor 24-uurszorg door externen, waardoor de mishandeling doorgaat en doorgaat totdat uiteindelijk de verpleegster aangifte doet van kindermishandeling.’

Diep in hun hart

Veelzeggend voegt Van den Anker hieraan toe: ‘De onmacht van professionals is voelbaar, tastbaar en in de onderstroom van onze samenleving hoorbaar. Zij verdienen steun, vanuit de politiek, dat dwingend ingrijpen noodzakelijk, normaal en geboden is. De onmacht van deze ouder(s) is eveneens voelbaar, tastbaar en hoorbaar, want ook zij willen diep in hun hart niets liever dan liefde geven aan hun kind opdat het kansrijk opgroeit tot een waardig en waardevol mens, maar ze pakken de ruimte die ze krijgen en gaan eerder in “gevecht” met professionele hulpverleners, en verbergen de mishandeling, het misbruik en de verwaarlozing om hen heen uit schaamte, angst, weerstand, eigenwijsheid, drugs of omdat ze niet beter weten. Hoe later we ingrijpen, hoe groter de ellende.’

‘Dokter Mengele’?

Tot zover Van den Anker. De twee nog niet genoemde redenen haar zo uitgebreid aan het woord te laten, zijn deze: zij maakt onze ‘aangeleerde hulpeloosheid’ voelbaar als het om de aanpak van kindermishandeling gaat, en zij laat iets zien van de omvang en ernst van een probleem waarvan wij, vanuit die ‘aangeleerde hulpeloosheid,’ het liefst weggijken.⁷ Wat is ‘aangeleerd,’ door een cultuur, denk ik (met Veldkamp⁸), van afkeer van overheidsbemoediging met opvoeding en gezinnen, kan ook weer worden ‘afgeleerd’: door een nieuwe cultuur van kinderrechten. Laat ik daarom één ding voorop stellen. Marianne van den Anker verdient lof voor de knuppel die zij in het hoenderhok heeft gegooid. Het is nogal heftig – meer woest dan goed, om een VVD-politicus te parafaseren⁹ – dat zij om kindermishandeling te voorkomen, verplichte abortus en

⁷ Zie voor een vergelijkbaar – mijns inziens met onze collectieve ‘aangeleerde hulpeloosheid’ samenhangend – zien-en-niet-zien-mechanisme bij hulpverleners (en rapporteurs over hun falen): Andrew Cooper, ‘Oppervlakte- en diepteniveau in het Onderzoeksrapport Victoria Climbié,’ *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 2006, nr. 1, pp. 54-67. Coopers slotzin is het openingscitaat van deze bijdrage.

⁸ Zie A.M.W. Veldkamp, ‘Jeugdzorg: ideologie en beleid in Nederland en elders,’ in: H.E.M. Baartman, R.A.R. Bullens, J.C.M. Willems (red.), *Kindermishandeling: de politiek een zorg*, Amsterdam, SWP, 2005, pp. 178-196.

⁹ Na een lezing in Berlijn van VVD-Tweede-Kamerlid Ayaan Hirsi Ali (te vinden op <http://ayaanhirsi-ali.web-log.nl/log/4921442>) kwalificeerde haar (inmiddels vertrokken) fractieleider Jozias van Aartsen haar pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting als recht om anderen te beledigen, als ‘woest goed’ (‘Rots in de branding is onbeheersbaar,’ *De Volkskrant* 16 februari 2006, p. 3). Beiden schijnen niet te beseffen dat, net zoals de vrijheid van godsdienst geen vrijheid is om anderen het zwijgen op te leggen, de vrijheid van meningsuiting geen vrijheid is om anderen te beledigen en te vernederen. Die grenzen zijn in het strafrecht vastgelegd (onder meer artikelen 137c e.v. Wetboek van Strafrecht) en worden

anticonceptie uit de taboesfeer wil halen. De reacties zijn daar dan ook naar: 'Eva Braun. Holocaust. Kindermoordenaar.'¹⁰ Immers: wij mogen niet 'God spelen,' laat de Rotterdamse PvdA-fractie-leider Cremers weten.¹¹ Echter, geen van de kakelende 'hoenen' heb ik tegenvoorstellen horen noemen. Niemand heb ik na het geschrokken kakelen de vraag zelfs maar horen fluisteren of ons huidige – afwachtende – stelsel van jeugdgezondheidszorg, jeugdzorg en kinderbescherming *de facto* niet neerkomt op soms gruwelijke 'experimenten' met kinderen. Experimenten met voorspelbare afloop: levenslange beschadiging (en/of schade voor derden) of zelfs de dood. Ik fluister de vraag daarom zelf maar: mogen we in Nederland dan wel 'dokter Mengele' spelen? Marianne van den Anker vindt duidelijk van niet. Dat zij diep in haar hart misschien iets anders wil dan wat zij vervolgens bepleit, blijkt wellicht uit haar hierboven aangehaalde, hier herhaalde woorden: 'De onmacht van deze ouder(s) is eveneens voelbaar, tastbaar en hoorbaar, want ook zij willen diep in hun hart niets liever dan liefde geven aan hun kind opdat het kansrijk opgroeit tot een waardig en waardevol mens.' Laten we tegen de achtergrond van deze woorden nu eens op zoek gaan naar alternatieve voorstellen. Laten we echter eerst kijken naar het taboe achter het taboe dat Van den Anker zegt te willen doorbreken.

Mogen alle aanstaande ouders opvoeden?

Het eigenlijke taboe dat Van den Anker volgens mij aan de orde stelt, is – niet fluisterend maar hardop – de vraag stellen: mogen alle aanstaande ouders opvoeden? Ons antwoord daarop zou moeten zijn: niet zonder meer! Maar welk 'meer' kan onze samenleving bieden om liefst nooit aan verplichte abortus en anticonceptie toe te hoeven komen?¹² Als wij nu met dat 'meer' beginnen, als handreiking aan aanstaande ouders, dan kunnen wij dwang, en zeker extreme vormen van dwang, met een gerust hart aan toekomstige besluitvormers – over pakweg een generatie – overlaten. Welk 'meer' weten wij inmiddels dat nodig is, werkt en kan. Wèl kan: dus humaan is en

door de rechter in het concrete geval, niet los van de context van maatschappelijke gevoeligheden en ontwikkelingen, nader afgebakend.

¹⁰ Zie 'Een kind verdient bescherming; Vraaggesprek met Van den Anker,' *NRC Handelsblad* 18/19 februari 2006, p. 3.

¹¹ Zie 'Wethouder: weg met taboe op abortus onder dwang,' *De Volkskrant* 17 februari 2006, p. 3.

¹² Afgezien van, na mislukte ontmoediging, verplichte anticonceptie van (tegelijk) verstandelijk en psychisch gehandicapten (bijkomende psychiatrische problematiek) bij wie het spreken van 'goed-genoeg-ouderschap' (als eufemisme voor in feite onverantwoord ouderschap) vanuit de rechten van het kind bezien, een gotspe is. Het zou goed zijn als er eens gedegen onderzoek werd gedaan naar en bij de volwassen kinderen die door zulke 'goed-genoeg' ouders zijn 'opgevoed.' Er zouden vermoedelijk vele gruwel-experimenten aan het licht komen. Zie bijvoorbeeld het verhaal van Yvonne B., bekend bij *Defence for Children International/RAAK* (email aan de auteur d.d. 9 februari 2006). Vergelijk ook het 'mildere' relaas van Szabinka Dudevszky, 'Ouders met een verstandelijke handicap: "Dit kan een kind niet alleen aan",' 0/25 (*Nulvijfentwintig, vaktijdschrift over jeugdwezijn, jeugdzorg, jeugdbeleid*) maart 2006, p. 31. In het april-nummer van dit tijdschrift zal meer aandacht aan deze problematiek worden besteed ('Gedwongen anticonceptie: wie durft er te tornen aan het recht van de mens om zich voort te planten?').

sociaal en economisch haalbaar, en zelfs wenselijk?¹³ We kunnen daarvoor kijken naar wat andere landen al hebben ingevoerd. En we kunnen kijken naar de rechten van kinderen en (c.q. als) aanstaande ouders die aan een en ander ten grondslag liggen. Zonder hier op deze rechtsvergelijkende en internationaalrechtelijke aspecten in te gaan,¹⁴ zou ik enkele kernpunten willen vermelden die – mits in onderlinge samenhang uitgevoerd, onder duidelijke regie van bijvoorbeeld een minister voor Jeugd en Gezin¹⁵ – kindermishandeling mijns inziens substantieel kunnen helpen terugdringen. Uitgangspunt daarbij is de vraag: hoe creëren we tijd en ruimte, en waar nodig steun en hulp, voor geestelijke gezondheid en pedagogisch besef bij aanstaande en prille ouders? Een kinderrechtelijke¹⁶ aanpak van kindermishandeling is namelijk niet los te denken van een samenleving die ouders waardeert, faciliteert, informeert en waar nodig ondersteunt.

Alles begint bij baby's

Volgens de Deense socioloog Gösta Esping-Andersen is er overmatige aandacht voor vergrijzing terwijl kinderen topprioriteit horen te zijn: 'Alles begint bij baby's,' stelt hij en hij bepleit meer scholing en crèches.¹⁷ Een beleid dat van kinderen topprioriteit maakt, vergt evenwel niet alleen (extra) investeringen in scholing (onderwijs en werktoeleiding¹⁸) en kinderopvang,¹⁹ maar evenzeer in de voorbereiding en toerusting van

¹³ Vergelijk diverse parallelle voorstellen op 'De sociale agenda' van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* en *De Volkskrant* (het Betoog): www.sociale-agenda.nl. Bijvoorbeeld: steun arme kinderen, meng buurten, schep stageplaatsen en participatiebanen (Godfried Engbersen, 'Emancipeer de onderklasse: bied honderdduizend stages,' *De Volkskrant* 11 februari 2006, het Betoog, p. 9). Zie voorts ook noot 27 en noot 28.

¹⁴ Zie voor de eerste (rechtsvergelijkende aspecten): A.M.W. Veldkamp, *Over grenzen! Internationaal vergelijkende verkenning van de rol van de overheid bij de opvoeding en bescherming van kinderen*, Den Haag, Ministerie van Justitie, 2001. En voor de laatste (internationaalrechtelijke aspecten): J.C.M. Willems, 'Het kindbeeld in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind,' *Justitiële verkenningen* 2005, nr. 5, pp. 94-112.

¹⁵ Vergelijk ook 'Rutte wil minister voor jeugdbeleid' en 'Rutte wil minister voor jongeren,' www.nu.nl, 20 februari 2006 (www.nu.nl/news/678681/11/Rutte_wil_minister_voor_jeugdbeleid.html), respectievelijk www.telegraaf.nl/binnenland/article33864461.ece). Zie ook het pleidooi van Steven van Eijck, commissaris voor jeugd- en jongerenbeleid, 'Eerst wethouder voor de jeugd, dan een minister,' *De Volkskrant* 27 februari 2006, p. 3.

¹⁶ Voor de relevante bepalingen in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verwijs ik naar mijn bijdrage vermeld in noot 14. Kernbepalingen zijn artikel 3, lid 3 (professionalisering van voorzieningen), artikel 18, lid 2 (opvoedingsondersteuning), artikel 18, lid 3 (kinderopvang), artikel 19, lid 2 (preventie en signalering van en hulpverlening en interventie bij kindermishandeling), artikel 27, lid 3 (opvoedgeld; in verband met artikel 18, lid 1: ouderschapsverlof), artikel 29, lid 1 (democratische burgerschapsvorming), artikel 39 (recht van het mishandelde kind op 'reparatie' en reïntegratie); alle in verband met artikel 4 (maximale inspanningsverplichting van de staat). Daarnaast zijn de Algemene commentaren van het Comité inzake de Rechten van het Kind van groot belang, met name nr. 1 (Onderwijsdoelen), nr. 4 (Adolescenten) en nr. 7 (Baby's, peuters, kleuters en kinderen tot 8 jaar): www.ohchr.org > Human Rights Bodies > Committee on the Rights of the Child > General Comments.

¹⁷ Zie 'Alles begint bij baby's; Deense socioloog wil meer scholing en crèches,' *NRC Handelsblad* 8 februari 2006, p. 6.

¹⁸ Vergelijk Operatie Jong (www.operatie-jong.nl, bezocht op 24 februari 2006): 'Het kabinet moet lef tonen om jongeren tot 25 jaar een baan of een opleiding te garanderen. Dat is pas toekomstbeleid. Het kabinet kan snel een aantal grote maatschappelijke problemen oplossen door een helder beleidsuit-

aanstaande en prille ouders.²⁰ Esping-Andersen ziet dat deels ook. Uit alle onderzoek blijkt dat het eerste levensjaar voor het kind het belangrijkste is, merkt hij terecht op. En hij voegt daaraan toe dat de Denen daarom 9 tot 12 maanden ouderschapsverlof bieden. Hulde voor de Denen. Zij kunnen duidelijk meer dan spotten. Er is echter meer mogelijk en nodig. Ruim zwangerschaps- c.q. vader- en moederschapsverlof dient gekoppeld te worden aan een aanbod, via lokale (wijk)centra voor Jeugd en Gezin,²¹ van oudercursussen en van vader- en moedergroepen. Zo krijgen we informatie – en onderlinge betrokkenheid – bij mensen die in het onderwijs nauwelijks iets hierover hebben meegekregen. En die in deze tijd wellicht te veel op zichzelf zijn aangewezen en teruggeworpen.²² Informatie en advies over verzorging, voeding en opvoeding, gezonde ontwikkeling en stoornissen. Betrokkenheid bij andere jonge ouders, met hun zorgen, en goede of slechte jeugdervaringen. Met hun andere culturele, religieuze of sociale achtergrond.²³ Zo regelen we tegelijk feedback in de omgang met een baby, peuter en zo verder. Want als je van minister Donner je kind niet meer ‘pedagogisch’ mag slaan,²⁴ wat werkt er dan wel?²⁵ De minister zelf kan dat immers niet overal

gangspunt: jongeren tot 25 jaar volgen een opleiding of hebben een baan! De maatschappelijke opbrengst is enorm. Het mes snijdt aan vele kanten. Het lost niet alleen het probleem van de jeugdwerkloosheid op, maar ook vraagstukken als integratie en overlast op straat worden hiermee voor een groot deel aangepakt.’ Zie ook noot 13.

¹⁹ Kinderopvang van de hoogste kwaliteit, zodat pedagogische tekorten en ontwikkelingsachterstanden kunnen worden gecompenseerd c.q. gerepareerd. En met actieve inbreng van ouders. Zie ook het hierna, in noot 21, vermelde Gideonsrapport, op p. 8. En vergelijk daarmee de huidige situatie zoals geschetst op de Wetenschapspagina van *NRC Handelsblad* 7 maart 2006, ‘Steeds minder lachende leidsters,’ p. 8.

²⁰ Het gaat dan in het bijzonder om voorbereiding en toerusting ter zake van kennis en begrip van kindontwikkeling, begrip van de signalen van het eigen kind, tijd voor sensitieve interactie met het kind en geschikte opvang of oppas: zie het onderzoek aangehaald in J.C.M. Willems, ‘De grond onder de voeten en het dak boven het hoofd van kinderen,’ *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg* 2006, nr. 1, pp. 4-8, op p. 6.

²¹ Zie voor plannen voor (en kritiek op) gemeentelijke Centra voor Jeugd en Gezin: ‘Gemeenten willen Bureau Jeugdzorg overnemen,’ 0/25 (*Nulvijfentwintig, vaktijdschrift over jeugdwezijn, jeugdzorg, jeugd-beleid*) maart 2006, pp. 4-5 (www.tijdschrift025.nl/smartsite.dws?id=2411). Zie voor de nota van de desbetreffende Gideonsgemeenten (Rotterdam, Eindhoven en vijf andere), *Opvoed- en opgroeiondersteuning als lokale basisvoorziening* (januari 2006): www.integratedcare.nl > Gideonsrapport.

²² Vergelijk in dit verband ook de uitspraken van T.I. Oei, die fatale gezinsdrama’s onderzoekt: ‘In ons land groeit de terughoudendheid om je met anderen te bemoeien (...). Op alle mogelijke manieren krijgen we de boodschap mee dat iedereen moet proberen zijn eigen problemen op te lossen.’ (‘Isolement speelt altijd rol bij gezinsdrama,’ *Dagblad de Limburger* 24 februari 2006.)

²³ Ervan uitgaande dat een (multicultureel) wijkcentrum diverse (sociaal-economische) buurten omvat. Via dat centrum en de school kan ook de buurt als opvoeder, en de participatie van het kind in de buurt, worden versterkt. De evident noodzakelijke aanpak van pedagogisch onverklaarbaar bewoonde buurten zal ik in deze bijdrage buiten beschouwing laten. Over de buurt als opvoeder zie René Diekstra, *De Grondwet van de opvoeding*, Uithoorn, Karakter Uitgevers, 2003, pp. 51-54. Vergelijk ook Micha de Winter, ‘Democratie-opvoeding versus de code van de straat,’ en Gert Biesta, ‘Waar wordt democratie geleerd?’ in: Micha de Winter e.a. (red.), *Opvoeding in democratie*, Amsterdam, SWP, 2006, pp. 11-32 en pp. 51-62.

²⁴ Volgens het wetsvoorstel Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek teneinde een bijdrage te leveren aan het voorkomen van het gebruik van geestelijk of lichamelijk geweld jegens of van enige andere vernederende behandeling van kinderen in de verzorging en opvoeding (Tweede Kamer, 2005-2006, 30 316, nr. 2) komt het tweede lid van artikel 247 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek als volgt te luiden: ‘2. Onder verzorging en opvoeding worden mede verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind alsmede het bevorderen van de

komen vertellen. En, *last but not least*, zo halen we de circa 10 procent problematische opvoedingssituaties eruit die speciale aandacht, steun en hulp vergen.

Opvoeder zijn in een democratie

Dit betreft dan de prille opvoeders. Maar de opvoeders van morgen zijn nu zwanger of partner van een zwangere. En die van overmorgen zitten nu op school. Om met die laatste te beginnen. In het onderwijs moet aandacht zijn voor rechten van het kind en de daarmee samenhangende plichten van ouders. Ouderschap in een democratie is onderdeel van democratisch burgerschap. Mensenrechteneducatie, sociaal-emotionele vorming en participatie van kinderen horen hand in hand te gaan. De school moet een leerschool voor democratie zijn, en dus voor emancipatie en participatie van alle groepen en individuen die onvoldoende toekomen aan de gelijkwaardige uitoefening van hun mensenrechten. De school dient voor te bereiden op burger zijn en opvoeder zijn in een democratie.²⁶ Om te beginnen moeten we – zo stelt Paulle – ophouden ‘de meest kwetsbare [en gekwetste; jw] kinderen in de meest chaotische scholen’ te stoppen.²⁷ Dat is mijns inziens vragen om trauma’s en opgebouwde woede, die eerst op straat, met de ‘verkeerde’ vrienden, en later in relaties en tegenover de eigen kinderen tot ‘ontlading’ komen. Wat vervolgens nodig is, verwoordt Diekstra aldus:²⁸

‘De vorming van goede burgers moet een kerntaak zijn van zowel het basisonderwijs als het voortgezet en hoger onderwijs. Alle onderwijsinstellingen moeten worden verplicht daar ten minste 5 procent van hun curriculum controleerbaar en systematisch aan te besteden. Kinderen en jongeren voorbereiden op actieve betrokkenheid op de samenleving is niet een taak van één bepaald vak maar van alle disciplines. De vorming van goede burgers dient een centraal kenmerk van de schoolcultuur, een component van zoveel mogelijk vakken alsook een zelfstandig curriculumonderdeel te zijn.’

ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In de verzorging en opvoeding van het kind passen de ouders geen geestelijk of lichamelijk geweld of enige andere vernederende behandeling toe.’ Ten opzichte van de huidige redactie is in de eerste volzin van lid 2 ‘de veiligheid’ van het kind toegevoegd. De tweede volzin is in zijn geheel aan het huidige artikel toegevoegd. Het wetsvoorstel moet nog in de Tweede Kamer behandeld worden, de Vaste Commissie voor Justitie bracht op 23 november 2005 verslag uit, op 14 maart 2006 is de Nota naar aanleiding van het verslag naar de Tweede Kamer gestuurd (Tweede Kamer, 2005-2006, 30 316, nrs. 5 en 6).

²⁵ Zie J.C.M. Willems, ‘Waarom ook ouderlijke “tikken” niet mogen,’ *FJR – Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2005, nr. 12, pp. 310-312.

²⁶ Vergelijk in dit verband ook (diverse opstellen in) Micha de Winter e.a. (red.), *Opvoeding in democratie*, Amsterdam, SWP, 2006.

²⁷ Bowen Paulle, ‘Bevorder de integratie: meng arm en rijk op school,’ *De Volkskrant* 25 februari 2006, het Betoog, p. 7 (‘De sociale agenda’; www.socialeagenda.nl).

²⁸ René Diekstra, ‘Word een betere burger: verbind je aan gedragscodes,’ *De Volkskrant* 4 maart 2006, het Betoog, p. 7 (‘De sociale agenda’; www.socialeagenda.nl).

Onder de goede burger van Diekstra hoort in mijn visie uiteraard ook de op basis van kinderrechten voorbereide (en vervolgens zo veel mogelijk, en waar nodig op maat toegeruste) ouder te worden verstaan.

Opvoedgeld

Dan zijn er de opvoeders van morgen, zij die nu zwanger zijn of partner zijn van een zwangere vrouw of zwanger meisje. Het beste is hen zo vroeg mogelijk bij de wijkcentra voor Jeugd en Gezin te krijgen, die er in elke gemeente zijn of moeten komen om opvoedingsondersteuning en opgroeihulp voor alle kinderen mogelijk te maken.²⁹ Centra waar behalve de consultatiebureau-arts, en eventueel de huisarts, ook andere deskundigen aanwezig zijn. Om te bevorderen dat 100 procent van de aanstaande ouders daar naartoe gaat, is het waarschijnlijk een goed idee kinderbijslag te vervangen door (deels inkomensafhankelijk) opvoedgeld dat bij die centra prenataal kan worden aangevraagd. Waarna voorlichting, cursussen, algemene advisering, zwangerschapsgym, aanstaande-papa- en mamagroepen, en waar nodig steun en hulp kunnen volgen. Het kan dan om gesprekken gaan of om meer intensieve begeleiding. Uiteraard alleen op basis van bewezen goede methodieken. Want van onvoldragen projecten heeft Nederland de buik intussen vol.³⁰

Pleegzorg

Vanuit die centra zal ook meer en beter met (duurzame) pleegzorg gewerkt moeten worden.³¹ Als er aan de zwangere vrouw en haar partner hulp wordt aangeboden (of eventueel via de rechter opgelegd), zal binnen een aantal maanden duidelijk moeten zijn dat sensitief ouderschap³² bereikbaar is en een verantwoorde (dat wil zeggen lichamelijk en geestelijk gezonde) opvoeding – eventueel met verdere hulp en begeleiding – tot de reële mogelijkheden behoort. Is dat niet het geval, dan dient onmiddellijk gezocht te worden naar een andere opvoedingssituatie. Lees: een pleeggezin.

²⁹ Zie noot 21 en noot 35.

³⁰ Om met Jo Hermanns (samen met Myra ter Meulen landelijk procesbegeleider van de RAAK-regio's, zie noot 35) te spreken: 'Bescherm het kind door paal en perk te stellen aan ineffectieve hulp' (email aan de auteur d.d. 27 januari 2006). Bescherm het kind – en de ouders, zou ik willen zeggen.

³¹ Vergelijk in dit verband ook de voorstellen in het (op 15 maart 2006 in Leiden verdedigde) proefschrift van E.C.C. Punselie, *Voor een pleegkind met recht een toekomst; Een studie naar de (rechts)positie van (pleeg)ouders en (pleeg)kinderen in geval van langdurige uithuisplaatsing, s.l., Kluwer, 2006.*

³² 'Sensitiviteit van de ouder is één van de belangrijkste levensbehoeften van jonge kinderen, en een voorwaarde voor het ontwikkelen van een veilige gehechtheid. Sensitieve ouders reageren snel en adequaat op signalen van hun kind, en dat leidt bij het kind tot vertrouwen in de beschikbaarheid van de ouder. Dit blijkt uit het onderzoek *The Leiden VIPP and VIPP-R study; Evaluation of a short-term preventive attachment-based intervention in infancy*, waarop Mariska Klein Velderman 24 november [2005] promoveer[de]. De in Leiden ontwikkelde Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting (VIPP) geeft in vier tot zes huisbezoeken persoonlijke feedback over de interactie met het kind om sensitief opvoeden te bevorderen. Vooral kinderen met een relatief moeilijk temperament en hun moeders profiteerden van de interventieprogramma's. VIPP leidde bovendien tot minder externaliserend probleemgedrag van de kinderen in de kleuterleeftijd.' Bron: Persbericht Universiteit Leiden (E-zine Jeugdzorg – nummer 517, 18 november 2005).

Eventueel via de rechter. En steeds met een aanbod van begeleiding van de (aanstaande) ouder, die altijd ouder blijft, ook al is of wordt zij of hij geen opvoeder.

Echte preventie

Het bovenstaande brengt met zich mee dat de jeugdgezondheidszorg, jeugdzorg, pleegzorg en kinderbescherming in Nederland moeten worden geïntegreerd. Hoe dan ook zal de jeugdzorg, met inbegrip van de kinderbescherming, veel beter moeten worden georganiseerd en gefinancierd dan nu het geval is. En veel meer moeten worden geprofessionaliseerd. Jeugdzorg, pleegzorg en kinderbescherming zullen effectief en efficiënt moeten worden gemaakt. En betrokkenen zullen daarnaar moeten worden betaald. We kennen de mantra: bureaucratie, wachttijden en wachtlijsten moeten verdwijnen. Maar zou dat echt kunnen? Zonder adequate voorbereiding en toerusting van aanstaande en prille ouders blijven al onze inspanningen dweilen met de kraan open. Het werkelijke aantal mishandelde kinderen is vele malen groter dan welk interventionistisch of repressief stelsel ook aankan.³³ We moeten toe naar echte preventie. Echte preventie kan omschreven worden als de directe koppeling van kwalitatief hoogstaande basisvoorzieningen (scholen waar democratische burgerschapsvorming ook de rechten van kinderen en de plichten van ouders omvat, multidisciplinaire wijkcentra voor Jeugd en Gezin, opvoedgeld dat prenataal bij de wijkcentra kan worden aangevraagd en dat voorkomt dat kinderen in armoede opgroeien, aanstaande-en-prille-vader- en moedergroepen als verplicht, althans niet vrijblijvend, onderdeel van pre- en postnataal ouderschapsverlof tot en met, en kinderopvang van de hoogste pedagogische kwaliteit na het eerste levensjaar van het kind) aan alles wat we tot nu toe preventie hebben genoemd (het zo vroeg mogelijk signaleren van problematische opvoedingssituaties,³⁴ het zo vroeg mogelijk regelen van opvoedingsondersteuning en hulp, begeleiding of pleegzorg).

Burgerplicht

Ook de beste preventie kan niet alles voorkomen. Daarom hoort bij een kinderrechterlijke aanpak van kindermishandeling – dus bij echte preventie zoals hierboven om-

³³ Recent Amerikaans onderzoek (A.D. Theodore, J.J. Chang e.a., 'Epidemiologic features of the physical and sexual maltreatment of children in the Carolinas,' *Pediatrics*, March 2005, pp. e331-e337; <http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/full/115/3/e331>) laat zien dat de omvang van fysieke kindermishandeling niet zo'n vier keer (de top-van-de-ijsberg-gedachte) maar wel 40 keer zo groot moet worden geschat als het gemelde aantal gevallen, en seksuele kindermishandeling 15 keer. Eén van de onderzoekers concludeert dat het kinderbeschermingsapparaat domweg niet met een factor 15 tot 40 kan worden uitgebreid: we moeten investeren in preventie (Des Runyan, email 14 maart 2005 aan de lijst Child Maltreatment Researchers).

³⁴ Vergelijk in dit verband het advies aan staatssecretaris Ross van de Inventgroep: Jo Hermanns e.a., *Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter; Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen*, Utrecht, september 2005 (www.integratedcare.nl > Advies Inventgroep).

schreven – nog een laatste kernpunt. ‘Alle professionals die met kinderen en ouders werken, dienen in hun opleiding of daarna vaardigheden te ontwikkelen om kindermishandeling te signaleren, [met ouders] te bespreken en/of [bij een AMK] te melden dan wel [naar jeugdzorg] te verwijzen.’³⁵ Maar uiteraard horen ook andere omstanders: burens, familie en andere ‘stille getuigen’ in de privé-wereld van kinderen, ouders aan te spreken en znodig een AMK om advies te vragen of er een melding te doen. Een slechte opvoeding, en *a fortiori* kindermishandeling, schendt de rechten van het kind. Die rechten zijn, zoals alle mensenrechten, een zaak van ons allemaal, en wij allen hebben dus een burgerplicht ons met de schending ervan te bemoeien. Publiekscampagnes, bijvoorbeeld ter begeleiding van de wet die ouders slaan en vernederen van kinderen verbiedt,³⁶ kunnen niet alleen ouders bewust maken van betere opvoedingsmethoden³⁷ maar ook het bredere publiek voorlichten over het respectvol aanspreken van ouders en het zo nodig inschakelen van instanties.

Tot slot

Uit het bovenstaande is hopelijk duidelijk geworden dat een kinderrechtelijke aanpak van kindermishandeling uit drie elkaar aanvullende en versterkende componenten bestaat: ouderschapseducatie (te beginnen op school en meer gericht vanaf de zwangerschap), emancipatie (van ouders en kinderen door middel van ouderschapsversterking, buurtverbetering en burgerschapsvorming, maar evenzeer van vrouwen en van arme gezinnen) en professionalisering (van basis- en zorgvoorzieningen). Deze drie zijn in deze bijdrage in diverse meer concrete kernpunten vertaald, gebaseerd op internationale (met name kinderrechtelijke) en buitenlandse (met name Scandinavische) ontwikkelingen, maar ook op diverse nationale discussies en voorstellen. Op hun beurt staan die kernpunten voor een fors pakket uitdagingen en opdrachten, die liggen te wachten op een daadkrachtig kabinet, met in de toekomst wellicht een aparte minister voor Jeugd en Gezin. En in de gemeentes op doortastende wethouders Jeugd. Zo’n minister maar ook moedige wethouders als Marianne van den Anker, die onze ‘aangeleerd hulpeloze’ experimenten met kinderen eerlijk onder ogen durven te zien, wacht een boeiende – en veelbelovende – taak.

[maart 2006]

³⁵ Zie voor dit voorstel en onderdelen van c.q. enkele van de andere voorstellen in deze bijdrage Jo Hermanns en Myra ter Meulen, *Achtergrondinformatie ten behoeve van politieke lobby Stichting Raak*, notitie d.d. 15 januari 2006; voor nadere informatie (inclusief kostenramingen ad circa 1 miljard euro) zie/raadpleeg de komende maanden www.raak.org (www.samenopvoeden.nl, www.stopkindermishandeling.nl). Zie voor een gedetailleerde uitwerking ook het Gideonsrapport vermeld in noot 21.

³⁶ Zie noot 24.

³⁷ Zie noot 25. Zie ook René Diekstra, *De Grondwet van de opvoeding*, Uithoorn, Karakter Uitgevers, 2003, pp. 33-39, in het bijzonder p. 38.